

РОЗДІЛ IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТИФЛОПЕДАГОГІКИ, СУРДОПЕДАГОГІКИ

Світлана АНАНЧЕНКО

магістрантка спеціальності

016 Спеціальна освіта

(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)

Сумського державного педагогічного

університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – **Колишкін О. В.**,

канд. пед. наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті визначено психологічні особливості формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку. Вони полягають у використанні певної системи виховних впливів на особистість, необхідних для формування нового типу ставлення до природи. З'ясовано, що ефективність процесу формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом залежить від органічного поєднання знань із чуттєвим сприйняттям. Така єдність та результативність цього процесу досягається лише за умови залучення учнів до безпосередньої практичної діяльності у природі, яка за своїм характером має бути непрагматичною, спрямованою на об'єкт природи як рівноправний суб'єкт взаємодії.

Ключові слова: формування, ціннісне ставлення до природи, психологічні особливості, учні зі зниженим слухом, молодший шкільний вік.

S. ANANCHENKO. PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF FORMING A VALUE ATTITUDE TOWARDS NATURE IN PRIMARY SCHOOL AGE PUPILS WITH HEARING IMPAIRMENT

The article identifies the psychological features of forming a value-based attitude to nature in primary school students with hearing loss. They consist in the use of a certain system of educational influences on the personality necessary for the formation of a new type of attitude to nature. It has been found that the effectiveness of the process of forming a value-based towards nature in pupils with hearing loss depends on the organic combination of knowledge and sensory perception. Such unity and effectiveness of this process is achieved only if students are involved in direct practical activities in nature, which by its nature should be non-pragmatic, aimed at the object of nature as an equal subject of interaction.

Key words: formation, value attitude to nature, psychological characteristics, pupils with hearing impairment, primary school age.

Постановка проблеми. В умовах сучасної екологічної кризи актуальною є проблема формування ціннісного ставлення до природи у молодого покоління. Вирішення надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем світової цивілізації загалом та сучасної України зокрема потребує підвищення рівня екологічної свідомості і культури громадян на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин суспільства й природи. Тому пріоритетним напрямом діяльності усіх освітніх установ, в тому числі і в спеціальних освітніх закладах, має бути формування ціннісного ставлення до природи, розвиток уміння приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища.

Актуальність. Проблемі формування екологічної культури особистості в останні роки приділяють уваги численні дослідники. В роботах М. Верзіліна, С. Глазачева, В. Дерябо, А. Захлєбного, А. Мамонтової, І. Пономарьової, Н. Рижової, І. Суравегиной, О. Левіна та ін. розглядаються наукові аспекти теоретико-методологічного забезпечення процесу екологічної освіти і виховання учнів, що мають відхилення у розвитку, в тому числі в початковій школі. Про важливість і необхідність формування бережливого ставлення до природи у дітей зі зниженим слухом зазначали А. Дьячков, Т. Розанова, Л. Фомічова та ін.

Необхідність формування в учнів зі зниженим слухом елементарних екологічних знань і уявлень підкреслюють у відповідних дослідженнях Н. Засенко, Г. Зайцева, В. Засенко, Т. Розанова, Л. Фомічова та ін. [4; 5].

Мета статті – визначити психологічні особливості формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку є актуальною, на що вказують виявлені протиріччя між: елементарними екологічними знаннями, засвоєними учнями означеної нозології, і несформованістю дбайливого ставлення до природи в результаті інтенсивного накопичення ними негативного екологічного досвіду при стихійній взаємодії з соціумом; необхідністю організації цілісної системи формування екологічної культури у спеціальних освітніх установах для дітей зі зниженим слухом і недостатньою її розробленістю

стосовно до навчання і виховання даних дітей; потребою у підвищенні рівня екологічної культури учнів спеціальних освітніх закладів і слабкою розробленістю методичного забезпечення цього процесу.

У контексті розв'язання проблеми дослідження формування суб'єктивного ставлення до природи тлумачиться як елемент системи загального процесу формування екологічної свідомості людини [2]. Отже, ефективність формування ціннісного ставлення до природи залежить від того, у якій модальній площині відбувається даний процес. Цілком очевидно, що суб'єктивно-непрагматичний тип взаємодії з природою є основою формування дбайливості по відношенню до природи в цілому чи окремих її об'єктів, і, навпаки, об'єктивно-прагматичний провокує прийняття утилітарно-прагматичних, споживацьких установок.

У процесі формування суб'єктивного ставлення до природи особлива роль належить «психологічним релізерам» – специфічним стимулам, які безпосередньо пов'язані з природними об'єктами. Психологічні релізери здатні впливати на особистість, діючи на усі її сфери, таким чином визначаючи напрям і характер суб'єктивного ставлення до природи чи окремих її об'єктів.

Дослідження психологів (І. Бех, С. Дерябо, В. Ясвін) дають підстави виділити основні шляхи формування ставлення особистості до природи: перцептивний, когнітивний, практичний, які є взаємозумовленими та взаємопов'язаними [1]. Відповідно, такий висновок дає можливість припустити, що процес формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи може мати такий умовний алгоритм: збагачення емоційно-ціннісного досвіду через відчуття → екологізація інтелектуальної сфери → організація екологічно доцільної практичної діяльності в природі.

У результаті взаємодії особистості з природними об'єктами з'являються відчуття, забарвлені певним емоційним тоном, позитивним або негативним. Позитивні відчуття сприяють формуванню позитивного ставлення до природи, негативні – негативному ставленню чи припиненню дії позитивних. На основі цього можемо зробити висновок, що у процесі дії психологічних механізмів природні об'єкти отримують емоційну оцінку, в результаті чого посідають певне місце у системі ціннісних координат особистості. Так, у молодшого школяра, який спостерігає за яскравим метеликом, любуючись його привабливим зовнішнім виглядом, формуються позитивні відчуття, що є основою розвитку позитивного суб'єктивного ставлення. А спостерігаючи за

жабою (непривабливим зовні природним об'єктом), у нього виникають дещо інші відчуття. Лише на основі позитивної інформації щодо даного об'єкта можливе формування іншого типу суб'єктивного ставлення.

Важливу роль у процесі формування ціннісного ставлення до природи відіграє ступінь особистісного значення, цінності. Психологічно особистісні цінності важливі тим, що вони виступають внутрішнім змістом, потребами людини. Таким чином, природа має увійти до системи особистісних цінностей молодших школярів як самоцінність. Природа має бути для дитини особистісно-цінною. Давати знання про норми ставлення до природи неефективно, а слід виховувати особистісне ставлення [2].

Основою формування певного типу ставлення до природи є суспільні цінності. Пануючий утилітарно-прагматичний підхід, споживацьке ставлення до природи, позначаються на всій системі цінностей особистості. Парадигма людської винятковості негативно відображається на процесах взаємодії людини з природою, розуміння її як найвищої цінності та самоцінності. Звідси, врахування ціннісного аспекту вважаємо необхідним у процесі формування дбайливого ставлення особистості до природи [3].

Особистісна цінність природи має стати внутрішньою якістю, частиною особистості і проявлятися у здатності учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку до емпатії, ідентифікації, екологічної рефлексії, суб'єктифікації природних об'єктів. Це стає можливим за умови використання у виховному процесі ефективних методик, засобів впливу на емоційно-ціннісну сферу даних молодших школярів.

Ефективність процесу формування дбайливого ставлення учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку до природи залежить від органічного поєднання знань із чуттєвим сприйняттям. Така єдність та результативність цього процесу досягається лише за умови залучення учнів до безпосередньої практичної діяльності у природі, яка за своїм характером має бути непрагматичною, спрямованою на об'єкт природи як рівноправний суб'єкт взаємодії. Звідси, важливого значення набуває обґрунтування психологічних механізмів організації практичної діяльності з природними об'єктами, яка сприятиме появі своєрідних зв'язків і відношень у системі «людина – природа». На основі даних зв'язків відбувається усвідомлення цінності та самоцінності природи, що у подальшому створює підґрунтя екологічно цінних орієнтацій людини.

Процес формування в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до природи має психологічно зумовлений алгоритм [5]:

- корекція емоційно-ціннісних установок учнів на взаємодію з природою (визначає вплив на потреби, інтереси, мотиви майбутньої діяльності в природі через формування ціннісних орієнтацій);

- накопичення фонду знань про природу та існуючі взаємозв'язки у системі «природа – людина» (визначає інтелектуальну підготовку, просвітництво, усвідомлення цілей, ознайомлення з дійсним екологічним станом, тривожним екологічним статусом окремих об'єктів тощо);

- реалізація екологічно доцільної практичної дії (визначає набуття конкретних природоохоронних умінь і навичок).

Варто відзначити, що запропонований алгоритм передбачає циклічне повторення зазначених етапів, оскільки побудова процесу формування ціннісного ставлення до природи є концентричною. Так відбувається нашарування нових емоційно-ціннісних установок, знань про природу та конкретних природоохоронних умінь і навичок на засвоєні попередньо, результатом яких став певний тип ставлення до природи.

Ціннісне ставлення до природи – це сприймання, розуміння і переживання людиною свого ставлення до природи як першоджерела та умови власного існування; це усвідомлення своєї залежності від природи, як її невід'ємної частки; це психологічна і практична готовність людини оберігати та охороняти природу як основу свого благополуччя і щастя.

Формування в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до природи – складний психолого-педагогічний процес впливу на особистість дитини з метою корекції емоційно-ціннісних установок, збагачення інтелектуальної сфери, а також активізації екологічно доцільної практичної діяльності учнів у природі. Цей процес є багатоаспектним, оскільки покликаний забезпечити системний вплив на особистість молодшого школяра, коригуючи та спрямовуючи його ставлення до природи.

Висновки. Таким чином, у статі визначено психологічні особливості формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку. Вони полягають у використанні певної системи виховних впливів на особистість, необхідних для формування нового типу ставлення до природи. Пануючий антропоцентризм має змінитись, набувши рис екоцентричного типу взаємин особистості

з природою, основу якого складають цінності природи. Процес формування у дітей означеної нозології ціннісного ставлення до природи у контексті розв'язання екологічної проблематики повинен розглядатися як такий, що найповніше враховує органічну єдність інтегрованого підходу і забезпечує динаміку змін у ставленні учнів зі зниженим слухом до довкілля.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо у розробці та удосконаленні засобів формування ціннісного ставлення до природи в учнів зі зниженим слухом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грошовенко О. П. Формування дбайливого ставлення молодших школярів до природи у процесі позаурочної еколого-виховної роботи. *Сучасні вимоги до виховної діяльності вчителя початкових класів* : зб. мат. III регіон. наук. практик. конфер. Бар: БГПК імені М. Грушевського, 2006. С. 223–226.

2. Колишкіна А. П. Екоосвіт. Програмно-методичний комплекс з екологічного виховання учнів початкових класів: метод. посіб. для вчителів початкової освіти. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 107 с.

3. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.

4. Сурдопедагогіка : учеб. пособ. [Л. В. Андреева, К. А. Волкова, Т. А. Григорьева и др.] ; под ред. М. И. Никитиной. М. : Просвещение, 1989. 384 с.

5. Фомічова Л. І. Ознайомлення з оточуючим дітей з вадами слуху : навч. посіб. К., 2002. 271 с.

Любов ГОРБУЛЬКО

магістрантка спеціальності

016 Спеціальна освіта

(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)

Сумського державного педагогічного

університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник – **Дегтяренко Т. М.**,

доктор пед. наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

У статті розкрито особливості використання дидактичних ігор в процесі формування комунікативних здібностей учнів зі зниженим слухом молодшого шкільного віку. Особлива роль дидактичної гри в процесі розвитку дітей означеної нозології визначається тим, що саме вона повинна зробити зазначений процес